

Kernwapens overspoelen en bedreigen Derde Wereld

Door Erik van der Hoeven

Het Israëliëse bombardement op de Iraakse kerncentrale bij Bagdad, en de onthullingen over een Braziliaans-Iraakse connectie, voegen opnieuw een hoofdstuk toe aan de al lange lijst onregelmatige gebeurtenissen rond de verspreiding van kernwapens naar landen van de Derde Wereld. De mogelijkheid dat Irak inderdaad van plan was, materiaal voor atoombommen te kweken met de Franse onderzoeksreactor blijkt reëler dan eerst in een deel van de pers werd aangenomen.

Dat de Amerikaanse regering Israël inmiddels heeft gekapitteld zegt niet zoveel; evenmin als de Amerikaanse mededeling dat er “geen concrete aanwijzingen” waren dat Irak aan een atoombomprogramma bezig was. In de Financial Times werd er deze maand aan herinnerd dat de Amerikanen eerder hebben geprobeerd pressie uit te oefenen op Frankrijk en Italië, om contracten voor nucleaire leveringen aan Irak af te zeggen. Frankrijk zou de in de ogen van de VS de voor misbruik minder gevoelige “caramel”-brandstof aan Irak hebben moeten leveren. En van Italië werd gevraagd, af te zien van de levering van een “hot cell”, waarmee Irak plutonium zou kunnen afscheiden uit bestraald uraan. In beide gevallen hield Irak de poot stijf en won.

Preventief

Ongetwijfeld had het Israëliëse bombardement een sterke preventieve werking, en bovendien was dit vermoedelijk mede bedoeld als verkiezingsstunt. De meeste Iraëliëse waarnemers meenden vóór het bombardement, dat Irak zeker nog drie à vier jaar verwijderd was van het maken van zelfs een ruwe atoombom. Maar zelfs dat gegeven is al verontrustend genoeg. Het geeft aan, dat op de vleugels van de vreedzame toepassing van kernenergie, landen in brandhaarden van de wereld hun streven naar een bom met succes bekrond kunnen zien.

In alle openheid heeft de Iraakse president Saddam Hussein onlangs bovendien “alle vredelievende landen in de wereld” opgeroepen om de Arabieren aan een kernbom te helpen. (NRC Handelsblad, 24 juni).

Een Iraaks streven naar het verkrijgen van de bom is overigens niet onbegrijpelijk in het licht van de geruchten over de Israelische successen daarbij totnu toe; het Israelische streven is omgekeerd evenmin onbegrijpelijk. Er zijn hardnekkige geruchten dat 90 kilo uraan van wapenkwaliteit, die in 1965 verdween, in Israël terecht kwam. En in 1969 verdween een schip dat met 200 ton natuurlijk uraan op weg was van Antwerpen naar Genua volledig. Later werd het teruggevonden - zonder uraan. Naar men vermoedt is ook deze voorraad in Israël terechtgekomen.

Misbruik van kernmateriaal, kerntechnologie en kerntechnici voor het maken van atoomwapens, hoort helaas bij kernenergie, zoals diefstal hoort bij bezit. Door de vreedzame toepassing van kernenergie wordt een stroom aan materiaal en kennis in stand gehouden, waarvan een kleine omleiding op zijn tijd voldoende kan zijn voor het toevoegen van een nieuw land aan de lijst van kernwapenstaten. De diefstal van de technologie van de ultracentrifuge door de Pakistaan Khan is een duidelijk - en pijnlijk - voorbeeld. Dat Pakistaanse initiatief werd weer ingegeven door het Indiase misbruik van plutonium, afgescheiden uit een Canadese of Amerikaanse reactor, voor een atoombomexplosie in 1974. In het geval van Irak was Israël, naar wordt gemeld, ook

vooral beducht om de omvang en de kwaliteit van het Iraakse programma, waarbij de deskundigheid voor eventuele “omleidingen” zeker beschikbaar zou zijn.

Nationale veiligheid

Inspecteurs van het internationale atoombureau IAEA hebben nooit misbruik kunnen ontdekken in de Iraakse behandeling van splijtstoffen. Maar zo'n constatering biedt op zich weinig reden tot gerustheid. Elk land dat de internationale opinie wil trotseren, kan op elk moment de inspecteurs de toegang ontzeggen - zoals de Irakezen hebben gedaan na het eerste, aan Iraanse vliegtuigen toegeschreven bombardement in 1979; en zoals India heeft gedaan voorafgaande aan de explosie van zijn atoombom. Bij misbruik staat de IAEA politiek zwak. Elke ernstige onregelmatigheid moet aan het presidium worden bericht, dat de zaak, indien nodig, aan de Veiligheidsraad doorgeeft. In de twaalf jaar van het bestaan van de IAEA is dit nog nooit gebeurd. En ten slotte kan elk land zich binnen drie maanden uit het IAEA terugtrekken om redenen van nationale veiligheid.

Te weinig wordt algemeen ook beseft dat het IAEA-systeem alleen voorziet in een inspectie achteraf. Eventuele onregelmatigheden worden altijd achteraf ontdekt. En tenslotte kan de meting van radioactief materiaal nooit met grote nauwkeurigheid gebeuren. Er blijft steeds een marge van onzekerheid bij de inspecties - een marge die in sommige gevallen wordt overschreden zonder dat onregelmatigheden overtuigend worden aangetoond. Zo is er uit een brandstofstavenfabriek in Erwin, Tennessee (ditmaal dus niet in de Derde Wereld) in 15 jaar tijd 300 kilo uraan verdwenen, zonder dat definitief kan worden bepaald dat dit niet aan de meetfouten ligt.

De conclusie kan niet anders luiden dan dat de marges voor kwaadwillenden breed zijn. Het is niet eens meer een vraag of kernenergie misbruikt wordt voor de productie van atoomwapens, het is een feit.

Verdoezeling

Luid moet worden geprotesteerd tegen de verdoezeling van deze stand van zaken in de discussie over kernenergie. Niet alleen de nucleaire industrie doet daaraan mee, maar ook regeringen. Maatgevend voor dit niveau van de discussie was de semi-officiële INFCE-studie, die vorig jaar uitkwam. INFCE (staand voor International Fuel Cycle Evaluation) was een studiegroep van deskundigen uit meer dan veertig landen, benoemd door hun regeringen. De belangrijkste vraag die de groep moest beantwoorden, was die naar een proliferatiebestendige splijtstofcyclus.

In een van de meest afgewogen teksten van het INFCE-rapport (par.86) staat het resultaat van het onderzoek: elke installatie waarin bommateriaal wordt behandeld heeft “een zeker” risico voor verspreiding van kernwapens in zich; maar dit moet steeds worden afgewogen tegen de mogelijke voordelen in termen van economie, milieu, energiebeleid en grondstofbenutting.

De boodschap van de INFCE-technici is kort: in laatste instantie is de techniek machteloos wanneer een land atoomwapens wil verkrijgen. Het tegengaan van proliferatie is een politieke zaak.

In werkelijkheid heeft de internationale politiek allang gefaald wanneer het om proliferatie gaat. Nog nooit zijn internationale sancties tegen bijna-kernwapenstaten serieus ter discussie geweest - zelfs niet tegen niet-ondertekenaars van het Nonproliferatieverdrag die van kernwapenprogramma's worden verdacht, zoals Israël en Zuid-Afrika. Een beleid dat op realistische wijze de internationale machtsverhoudingen in het oog houdt, betekent vrijwel steeds dat de nieuwe status van bijna-kernwapenstaten de facto steeds wordt erkend. Juist op het moment dat sancties

werkelijk vereist zijn omwille van nonproliferatie, is toegeeflijkheid vereist omwille van internationale machtspolitiek. Het huidige nonproliferatiestreven is in laatste instantie een politieke onmogelijkheid.

Uitstel

Het zou nog anders zijn, wanneer een nuttig gebruik zou worden gemaakt van het enige voordeel dat nonproliferatiebeleid kan opleveren: uitstel. Met een doeltreffende politiek tegen verspreiding van kernwapens kan het tijdstip waarop een land (bijv. Lybië) een kernwapen in handen krijgt, met twintig jaar worden uitgesteld. Maar dan moet men ook wel iets met die tijd doen! In de praktijk weet men niets daarmee aan te vangen, ja zelfs het besef dat men met die tijdwinst iets zou moeten doen, lijkt te ontbreken.

Ineffectief

Het huidige nonproliferatiebeleid lijkt dan ook geen lang leven meer beschoren. Het is ineffectief gebleken, het Westen was daardoor op de beslissende momenten ook te verdeeld - zie de leveranties aan Irak. Men maakt zich er nu vooral nog vijanden mee. In de VS gaan daarom ook al stemmen op om de nonproliferatie maar te vergeten, en dit beleidsonderdeel ter bezegeling daarvan weg te halen bij de kernenergie-inspectie en onder te brengen bij het ministerie van buitenlandse zaken.

Maar om een wereld vol kernwapens te voorkomen moet een tegengesteld beleid worden gevoerd - even consequent als het bovenstaande. Alléén wanneer kernenergie als onvermijdelijk wordt aanvaard, is proliferatie onontkoombaar. Maar kernenergie is een overbodige energiebron - zeker in de Derde Wereld, waar vrijwel geen voldoende grote elektriciteitsnetten zijn, kan men het missen als kiespijn. En in ons deel van de wereld kunnen de investeringen die anders naar kerncentrales zouden gaan, met meer rendement worden aangewend om bestaande energieverspilling ongedaan te maken.

Nog steeds is de bijdrage aan Westerse materialen en kennis nodig om de landen van de Derde Wereld te ondersteunen bij hun atomaire ambities - vreedzaam of niet. Een doelbewust beleid van de industrielanden tot afbouw van kernenergie kan nog steeds van groot belang zijn om de nucleaire geest in de fles te houden - nu nog wel.

Een wereld zonder kernwapens in handen van een ieder is alleen mogelijk wanneer de Westerse landen de overbodigheid van kernenergie inzien, en ernaar handelen. Ook dat hoort op de agenda van de maatschappelijke discussie.

Drs. Erik van der Hoeven is medewerker "wetenschap en samenleving" aan het Geologisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam.

NRC Handelsblad, 4 juli 1981